

Marta Tobolczyk
Akademia Finansów i Biznesu Vistula – Warszawa

BRUTALIZM W ARCHITEKTURZE; CIĄGŁOŚĆ TRADYCJI

Streszczenie

Brutalizm, nurt architektury modernistycznej, który rozwinął się w Europie wkrótce po II wojnie światowej, wyróżniający się surowym monumentalizmem kubicznych form i szczerą ekspresją użytych materiałów, przeżywa dziś renesans. Wzrost zainteresowania tego typu architekturą potwierdzają werdykty jurorów corocznie przyznawanej nagrody Pritzкера. Charakter budowli, autorstwa nagrodzonych w dwóch ostatnich latach laureatów- chilijskiego architekta Alejandro Aravena (Pritzker 2016) oraz zespołu RCR Arquitectes (Rafael Aranda, Carme Pigem i Ramon Vilalta) z Hiszpanii (Pritzker 2017) zdaje się potwierdzać, że idee zainicjowane przez liderów brutalizmu połowy XX wieku – Le Corbusiera, Jaapa Bakemę, Alison i Petera Smithsonów, Louisa Kahna, Paula Rudolpha oraz Marcela Breuera, odkrywane są dziś ponownie. Zważywszy na nieporównywalny kontekst polityczno-ekonomiczny i technologiczny, w którym działali twórcy połowy XX wieku i współcześni, dzisiejsza fascynacja brutalizmem wydaje się szczególnym fenomenem. Celem artykułu jest analiza tego zjawiska oraz przedstawienie ciągłości tradycji brutalistycznej w odmiennych uwarunkowaniach społecznych i cywilizacyjnych. Metoda badawcza opiera się na analizie przedstawianych obiektów architektury, przeprowadzonej na podstawie literatury, dostępnej dokumentacji architektonicznej, ale przede wszystkim własnego doświadczenia znajomości kilku omawianych przykładów z autopsji. Przeprowadzone studia przypadku i badania mają wartość edukacyjną i praktyczną, stanowiąc źródło wiedzy i inspiracji dla twórczości architektonicznej.

Słowa kluczowe: architektura, brutalizm, czysta forma, forma prostopadłościenna, szorstka faktura.

Wstęp

W latach 50. ubiegłego stulecia w Europie pojawił się nurt brutalizmu będący reakcją na typ architektury modernistycznej lat 20., akcentującej lekkość i iluzję niematerialności budowli. W sytuacji powojennych zniszczeń, brutalizm był równocześnie nurtem zaangażowanym w odbudowę, a właściwie kształtowanie od podstaw nowego środowiska życia społeczności uznających wartości demokratyczne. W zakresie estetyki, wiodący architekci Le Corbusier, Jaap Bakema, Alison i Peter Smithsonowie, Louis Kahn, Marcel Breuer oraz Paul Rudolph,

wyrażali w architekturze masywność bryły oraz uwydatniali fakturę surowego betonu lub cegły, osiągając niekiedy efekt przesadnej monumentalności. Nurt tej szorstkiej, szarej architektury określono jako „brutalizm”, od francuskiego terminu „*béton brut*” („surowy beton”), stosowanego często przez Le Corbusiera.

Brutalizm

Termin „brutalizm” pojawił się po raz pierwszy w pracy szwedzkiego architekta Hansa Asplund, zastosowany do opisanie rezydencji Göth Villa w Uppsali, zaprojektowanej w 1949 roku przez architektów Bengta Edmana i Lennarta Holma. Asplund użył tu szwedzkiego terminu „*nybrutalism*” („nowy brutalizm”), który został podchwycony przez grupę odwiedzających go angielskich architektów, w tym Michaela Ventrisa. W Anglii, w 1954 roku określenie przejęli architekci Alison i Peter Smithson, autorzy budynku szkoły w Hustanton (1949–1954), odnosząc je do tego typu architektury. W budowlu zaprojektowanej przez Smithsonów wyeksponowano nie tylko materiały konstrukcyjne, lecz także rury, przewody i elementy łączące, dzięki czemu można ich uznać za prekursorów nurtu architektury High Tech., popularnej w latach 90-tych XX wieku. Nazwa „brutalizm” zyskała powszechny rozgłos w 1966 roku dzięki publikacji książki sławnego brytyjskiego krytyka architektury Reynera Banham’a pt. *The New Brutalism: Ethic or Aesthetic?* (Meades 2014)

O tym, że architektura jest dziełem plastycznym, wykraczającym poza użyteczność, Le Corbusier pisał już w książce pt. *W stronę architektury* (1922). Pełen podziwu dla szczerości i siły wyrazu starożytnej architektury Partenonu: „brutalność, intensywność, miękkość, delikatność, siła” (Le Corbusier 2012), uznał sławne dzieło stworzone przy udziale Fidiasza za najlepszą lekcję architektury dla współczesnych.

To w zaprojektowanym przez Le Corbusiera gmachu mieszkalnym Jednostki Marsylskiej – Unité d’Habitation – wzniesionym w Marsylii w latach 1946-1952, dostrzegamy wszystkie cechy dojrzałego brutalizmu. Autor wyraził w nim nową estetykę – realistyczną i surową, odpowiadającą realiom okresu powojennej odbudowy, uznając za główny cel zapewnienie schronienia tym, którzy je utracili. Dwa rzędy masywnych słupów (pilotis) podtrzymują platformę, na której ustawiono ogromny, prostopadłościenny korpus budynku o długości 135 m i szerokości 24 m. Faktura nietynkowanych zewnętrznych i wewnętrznych ścian betonowych akcentuje ślady po drewnianych szalowaniach. Podłużne fasady budynku podzielone są prostokątną siatką, którą tworzą zagłębienia i balustrady loggii oraz system żelbetowych elementów *Brise soleil* (łamaczy światła)¹. Brutalistyczny charakter tej architektury sugestywnie opi-

¹ Detal architektoniczny, poziomy lub pionowy, służący rozproszeniu światła słonecznego padającego na okno w celu uniknięcia oślepienia słońcem i przegrzewania pomieszczeń. Pierwszym budynkiem,

suje Charles Jencks: „Czysto fizyczna obecność owego monolitu podobnego do statku jest przytłaczająca. Jego ogrom jest miażdżący. Rzeźbiarska wyrazistość i agresywna sylwetka są tak silne, że chociaż dzisiaj jest mniejszy od otaczających go bloków, ciągle jeszcze wyciska piętno na całym krajobrazie. Ta siła oddziaływania porównywalna do tej, jaką emanuje Akropol, była przez Le Corbusiera zamierzona.” (Jencks 1982, s. 148)

Ilustracja 1. Le Corbusier, (współpraca: S.Woods, G.Candilis): Unite d’Habitation, Marsylia 1952

Uwaga: Wielofunkcyjny kompleks ze 137 mieszkaniami z pasażem handlowym na piętrze wzdłuż wewnętrznej uliczki, miejscami do uprawiania sportu, przychodnią, przedszkolem, świetlicami, klubami i hotelem oraz z basenem na dachu. Wzniesiony z żelbetu blok wspiera się na dużych słupach (tzw. pilotis).

Źródło zdjęcia:: Clairwitch/Flickr http://www.wired.com/images_blogs/thisdayintech/2009/10/le_corbusier_6a.jpg [dostęp: 15.09.2017].

W budynku przeznaczonym dla 2000 mieszkańców architekt umieścił 337 mieszkań na 12 kondygnacjach. Program społeczny zapewniał wewnętrzną sieć sklepów, usług, miejsc dla aktywnej rekreacji i edukacji. Z tarasu na dachu (z basenem, przedszkolem i świetlicami) rozpościerał się widok na Morze Śródziemne. Według Le Corbusiera, w jednostce marsylijskiej, dzięki czytelnice

w którym zastosowano brise-soleil, było Ministerstwo Edukacji w Rio de Janeiro, zaprojektowane w 1936 roku, a ukończone w 1943 roku. Główni projektanci, Lucio Costa.

rozplanowanej funkcji, osiągnięta została równowaga między prawem jednostki do intymności a uczestnictwem w życiu wspólnoty.

Zastosowany w Jednostce Marsylskiej ściśle modularny i geometryczny sposób operowania żelbetem, jego fakturą oraz rytmiczną powtarzalnością kontrastujących płaszczyzn wysuwanych i zagłębianych sprawia, że budynek obserwowany pod odpowiednim kątem przeobraża się z masywnego, żelbetowego giganta w skrzącą się mozaikę (Boesiger 1966). Le Corbusier stworzył tu oryginalną, charakterystyczną dla brutalizmu plastykę, która stała się wzorem dla całego pokolenia twórców. Z mankamentów niedokładności i usterek betonowych powierzchni uczynił on zaletę nadającą sens i klasę brutalistycznej architektury: „Nieosłonięty beton ujawnia najmniejsze niedokładności połączenia, włókna i zgrubienia desek, sęki itd. (...) A czyż u mężczyzn i kobiet nie widać zmarszczek i znamion, haczykowatych nosów, niezliczonych znaków szczególnych? (...) Błędy leżą w naturze człowieka; one są naszym udziałem, naszym codziennym życiem” (Jencks 1982; s. 156).

Misja społeczna stała się nieodłącznym elementem europejskiej frakcji brutalizmu, wywodzącej się z ugrupowania Międzynarodowych Kongresów Architektury Nowoczesnej CIAM (1928-1956), a zarazem krytycznej wobec dogmatyzmu i skostnienia tej organizacji w latach pięćdziesiątych. To członkowie CIAM – brytyjscy architekci Alison i Peter Smithsonowie, głosząc w 1954 roku konieczność odnowy wartości humanistycznych oraz akcentując etyczny i socjologiczny aspekt planowania przestrzeni, stali się liderami opozycji w stosunku do starszego pokolenia twórców CIAM. Doprowadziło to w 1956 roku do zamknięcia tego stowarzyszenia.

W miejsce rozwiązanego CIAM powstało kilka nieformalnych ugrupowań, m.in. Grupa Dziesięciu (Team X) z Jaapem Bakemą na czele i z architektami Aldo van Eyck oraz Alison i Peterem Smithsonami w jej składzie. Grupa X spotykała się regularnie niezależnie od CIAM, a twórczość architektoniczna i edukacyjna jej członków wywarła znaczący wpływ na architekturę lat 50. i 60. Działalność Grupy ustała po śmierci Jaapa Bakemy w 1981 roku.

Nurt brutalizmu spotkał się z różnym przyjęciem wśród krytyków, od pochlebnych ze strony części kręgów akademickich i zwolenników głębokiego, społecznie zaangażowanego modernizmu, po negatywne – ze strony propagatorów rodzącego się wówczas postmodernizmu, występującego pod sztandarami humanizmu, ale otwarcie przyzwalającego na populizm i eklektykę. Oddziaływanie brutalizmu europejskiego na twórców w Stanach Zjednoczonych trafiło na grunt starcia tych dwóch przeciwstawnych tendencji. Eksponowanie wartości ponadczasowych i niematerialnych oraz akcentowanie faktu, że architektura jest sztuką i to sztuką adresowaną do elit akademickich, doprowadziło do powstania architektury o silnych, kubicznych formach, oddziałujących kontrastem światłocienia i szorstką, szarą fakturą betonowych ścian, na której celowo pozostawiono ślady zdjętego drewnianego szalowania. Taki charakter

demonstrują obiekty zaprojektowane przez architektów-nauczycieli akademickich – Louisa Kahna (1901-1974), Marcela Breuera (1902-1981), Paula Rudolpha (1918-1997) oraz Gerhardta Kallmanna (1915-2012). Każdy z tych wielkich twórców wniósł trwały wkład w rozwój architektury światowej, zarówno dzięki swojej działalności projektowej, jak również teoretycznej i edukacyjnej.

Ilustracja 2 a.b. Louis Kahn: Instytut Studiów Biologicznych Salk w La Jolla w Kalifornii, 1959. 2a. Widok ogólny kompleksu 2b. Fragment zabudowy

Zdjęcia: Paweł Wolejsza.

Pochodzący z Estonii Louis Kahn studiował na Uniwersytecie w Pensylwanii, w latach 1947-1957 nauczał w Szkole Architektury Uniwersytetu Yale, a w okresie 1957-1974 na Uniwersytecie w Pensylwanii. Uznawany jest za jednego z najwybitniejszych oraz najbardziej wpływowych architektów XX wieku. Tworzył surową architekturę o silnych, prostopadłościennych formach, spektakularnie wyartykułowaną kontrastami pełni i pustki oraz światła i cienia m.in. w budynku badań medycznych przy Uniwersytecie w Pensylwanii (Richards Medical Center) w Filadelfii (1957-1961), gmachu parlamentu w Dakce w Bangladeszu (1962-1974) oraz w przedstawionym na zdjęciu Instytucie Studiów Biologicznych Salka (Salk Institute) w La Jolla (1959-1966). Klasztorna surowość tego ostatniego zespołu architektonicznego to efekt przekonań autora wspartych wrażeniami z wizyty w klasztorze w Asyżu. Typowa brutalistyczna architektura Kahna oparta była na silnej decyzji projektowej – tzw. „parti” (Ching 1995, s. 53) i dyscyplinie formalnej. Jego obiekty charakteryzują się rytmiczną organizacją założoną na regularnej ortogonalnej siatce modularnej i powtarzalnych elementach. Efekt monumentalizmu potęguje gra wspomnianych kontrastów oraz zderzenia faktur trawertynu i betonu.

Marcel Breuer, pochodzący z Węgier, studiował w słynnej szkole Bauhausu w Niemczech. Jako kierownik pracowni Waltera Gropiusa, wyemigrował wraz z nim do Anglii, a następnie do USA, gdzie obok pracy projektowej, piastował stanowisko profesora na Harvardzie. Uznany za ponury i ciężki w momencie jego ukończenia w 1966 roku (określany złośliwie przez jednego z krytyków

odwróconym „zigguratem”), brutalistyczny w formie gmach Muzeum im. Gertrudy Whitney zaprojektowany przez Breuera w Nowym Jorku, podziwiany jest dziś jako śmiały, silny i innowacyjny. To jeden z najbardziej znaczących budynków Nowego, oddający charakterem architektury podejście do sztuki reprezentowane przez założycielkę Gertrudę Whitney.

Ilustracja 3. Marcel Breuer: Muzeum amerykańskiej sztuki im. Gertrudy Whitney w Nowym Jorku, 1964

Uwaga: Rzeźbiarska forma uzyskana minimalnymi środkami, zgodna z filozofią światła i cienia autora – jednego z pionierów modernizmu.

Zdjęcie: Agata Tobolczyk 2014.

Amerykański architekt Paul Rudolph, wieloletni dziekan Szkoły Architektury na Uniwersytecie Yale w New Haven, w stanie Connecticut, znany jako autor obiektów użyteczności publicznej, wspiął się projektem kompleksu budynków tegoż uniwersytetu. To jedno z najbardziej wybitnych dzieł światowej architektury brutalistycznej

Urodzony w Berlinie Gerhardt Kallmann ukończył sławną szkołę Architectural Association School of Architecture w Londynie. Po osiedleniu się w 1948 roku wraz z rodziną w Stanach Zjednoczonych, nauczał w Chicago Institute of Design, a następnie w 1954 roku został profesorem w Columbia University. Wykonany pod jego kierunkiem projekt dyplomowy studenta Michaela McKinnella zdobył nagrodę w konkursie na siedzibę ratusza Bostonu, którą realizowała już wspólna firma Kallmann McKinnell & Knowles (architects). Gmach, którego autorzy czerpali inspirację z Sainte Marie de La Tourette Le Corbusiera, stał się ikoną Bostonu oraz tłem dla „sceny” placu podczas licznych uroczystości

publicznych. Monumentalizm uzyskany przez ekspresyjną formę technikami prefabrykacji betonowej uznano za symbol amerykańskiej demokracji (Tzonis 1995). Późno-modernistyczny kompromis między klasyką a nowoczesnością uzyskano poprzez wyabstrahowanie w żelbecie klasycznych elementów, takich jak kolumnada, kasetony i architrav. Nie wszyscy mieszkańcy Bostonu zaakceptowali brutalistyczną architekturę tego obiektu. Przywiązani byli do poprzedniego ratusza, który mieścił się w klasycystycznym budynku w zazielenionym otoczeniu i utrzymanym w ludzkiej skali. Ten kontrowersyjny obiekt, prowokujący śmiałym operowaniem żelbetem, w piśmie *California Home + Design* 2017 figuruje jako pierwszy na liście najbrzydszych „25 budynków przeznaczonych do natychmiastowego zburzenia.” Natomiast w 1976 roku w głosowaniu historyków i krytyków architektury, przeprowadzonym przez Amerykański Instytut Architektów, bostoński ratusz został umieszczony na liście najwybitniejszych dzieł dwustulecia architektury amerykańskiej, obok kampusu Uniwersytetu Thomasa Jeffersona w Virginii oraz domu nad wodospadem zaprojektowanego przez Franka Lloyd Wrighta.

Ilustracja 4. Ratusz w Bostonie (1963-1968). Projekt: Kallmann McKinnell & Knowles (architects), Campbell, Aldrich & Nulty oraz inżynierów z Lemessurier Associates, nagrodzony w konkursie

Źródło: Agata Tobolczyk 2017.

Minęło ponad pół wieku od czasów budzącej skrajne emocje architektury brutalistycznej. I oto znowu, po latach triumfu dekonstruktywistów – Franka Gehrego, Daniela Libeskinda, Rema Koolhaasa, Zahy Hadid, biura Coop Himmelblau, byliśmy przed kilku laty świadkami powrotu klasycznego podejścia modernistycznego w wysublimowanym, minimalistycznym wydaniu zespołu SANAA (Kazuyo Sejima & Ryue Nishizawa) laureatów nagrody Pritzкера 2010 oraz w odkrywczej innowacyjnej twórczości Toyo Ito (Pritzker 2013), Shigeru Bana (Pritzker 2014), Freia Otto (Pritzker 2015). Przyszła więc najwyraźniej kolej na odświeżenie wartości twórczego artystycznie i zaangażowanego społecznie brutalizmu. Intryguje nas poznanie nowego oblicza tego nurtu, jakie prezentuje twórczość Alejandro Araveny (Pritzker 2016) oraz zespołu RCR Arquitectes

(Rafael Aranda, Carme Pigem i Ramon Vilalta) z Hiszpanii (Pritzker 2017). To realizacja starej prawdy sformułowanej trafnie przez klasyka modernizmu Ericha Mendelsohna: „Kiedy załamują się jedne formy, są one zastępowane przez inne, które istniały cały czas, ale dopiero teraz wysunęły się na pierwszy plan”.

Przyjrzyjmy się twórczości neoobrutalistów – Alejandro Araveny oraz RCR Arquitectes. Nagrodę Pritzkera przyznano w 2016 roku chilijskiemu architektowi Alejandro Aravenie za obiekt Centrum innowacji UC im. Anacleto Angelini, zaprojektowany przez niego na Katolickim Uniwersytecie w Santiago de Chile, w uznaniu dla „dojrzałości” architektury śmiało eksponującej surowość betonu. Budynek, mimo masywnej fasady, posiada wewnątrz, rozświetlone promieniami słonecznymi wpadającymi przez przeszklone przekrycie centralnego atrium. Struktura ściany zewnętrznej jest energooszczędna, dzięki czemu obiekt posiada wartości ekologiczne, zachowując nowoczesny i oryginalny wygląd, w przeciwieństwie do przeszklonych budynków typowych dla modernizmu połowy XX wieku. Jury doceniło również aktywność społeczną architekta, zwłaszcza realizację tanich mieszkań i obiektów socjalnych dla ofiar katastrof, postrzegając w jego działalności odrodzenie dawnych ideałów społecznego zaangażowania architektów oraz troski o poprawę środowiska miejskiego.

Ilustracja 5. Alejandro Aravena: Innowacyjne centrum Anacleto Angelini na Uniwersytecie Katolickim w Santiago de Chile

Przyznając nagrodę Pritzкера 2017 zespołowi RCR Arquitectes, współautorom (we współpracy z G. Tréguët) obiektu Soulages Museum, 2014 w Rodez we Francji, jurorzy dostrzegli w pracy umiejętność pogodzenia wartości lokalnych i uniwersalnych, harmonii zamkniętości i transparentności, poetykę tego ponadczasowego dzieła, w którym autorzy eksponując piękno materiału posłużyli się prostą formą zharmonizowaną z naturalnym otoczeniem. Architektura ta odzwierciedla wielki szacunek dla przeszłości, godząc zarazem teraźniejszość i przyszłość.

Ilustracja 6. Soulages Museum, 2014, Rodez, France, autorzy: RCR Arquitectes we współpracy z G. Tréguët

Źródło: [http://4.bp.blogspot.com/-_d7kWN7QB5s/VN6JzAh94QI/AAAAAAAAABuQo/XKhNCC8HpzM/s1600/RCR+Arquitectes+.+museo+soulages+.+rodés+\(3\).jpg](http://4.bp.blogspot.com/-_d7kWN7QB5s/VN6JzAh94QI/AAAAAAAAABuQo/XKhNCC8HpzM/s1600/RCR+Arquitectes+.+museo+soulages+.+rodés+(3).jpg) [dostęp: 15.09.2017].

W Polsce powstało niewiele obiektów architektury brutalistycznej. Wśród nich warto wymienić budynek dworca w Katowicach, zaprojektowany przez Waława Kłyszewskiego, Jerzego Mokrzyńskiego i Eugeniusza Wierzbickiego w 1972 roku, a zburzony w 2011 roku, Halę Olivia w Gdańsku zaprojektowaną przez prof. Stanisława Kusia, Macieja Krasieńskiego i prof. Macieja Gintowta w 1972 roku, hotel Forum w Krakowie z 1989 roku. Janusza Ingardena, wrocławski Manhattan Jadwigi Grabowskiej-Hawrylak z lat 1970-1973 oraz Bunkier Sztuki, projektu Krystyny Różyskiej-Tołłoczko (ukończony w 1965 roku) w uznany za jeden z najbardziej interesujących budowli modernistycznych w Polsce.

Podsumowanie

W latach 60. i 70. XX wieku brutalizm odbierano jako nurt późnego modernizmu, stanowiący w pewien sposób jego rozwinięcie, ale zarazem zaprzeczenie

jego doktryny skoncentrowanej na wartościach funkcjonalnych i redukcjonizmie. Architekci brutalizmu powrócili do klasycznych wzorów projektowania opartego na prostej geometrii i ortogonalnej siatce modularnej. Ekspozowali elementy konstrukcyjne, takie jak słupy czy szkielet konstrukcji. Stosowali materiały uprzednio przypisane do masowej prefabrykacji w odmienny sposób, nadając im cechy szlachetnego, artystycznego tworzywa. Wyraźnie ekspozowali fakturę surowego betonu z odciskami drewnianego szalowania, ekspozując kontrast masy i transparentności. Nurt wzbudzał wiele kontrowersji, ponieważ projektanci świadomie akcentowali wagę silnej, czystej formy, dominującej nad otoczeniem. Skala i forma brutalistycznej architektury według kontestujących ten nurt przeciwników była pogwałceniem zasad kształtowania przestrzeni w harmonii z otoczeniem. Gdy wydawało się, że brutalizm to nurt przynależny do przeszłości, nie mający racji bytu w odmiennej rzeczywistości ery informacyjnej, obecnie jesteśmy świadkami jego odrodzenia. Postęp technologii umożliwia dziś bardziej precyzyjne wykonanie nieco wyrafinowanej, choć nadal „szorstkiej” faktury i detalu, co skłania autorów do poszukiwania nowego, neobrutalistycznego wyrazu. Wielu twórców kontuuje z autentycznym zaangażowaniem społeczną misję dawnych mistrzów z lat 50. i 60. XX wieku. Budynek o estetyce brutalistycznej, które powstawały w przeszłości i obecnie, wciąż prowokują do dyskusji i wznecają kontrowersje.

Bibliografia

- Boesiger W. (1966), *Le Corbusier, Oeuvre complete 1946-1952*, Les Editions d'Architecture, Zurich, t. 5, (za:) Niebrzydowski W., *Brutalizm w architekturze – geneza kierunku*, „Architecturae et Artibus”, nr 1.
- Ching F. (1995), *A Visual Dictionary of Architecture*, Van Nostrand Reinhold Company.
- Jencks Ch. (1982), *Le Corbusier – tragizm współczesnej architektury*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa.
- Golan R. (2014), *Historian of the Immediate Future: Reyner Banham* – Book Review, *The Art Bulletin* June 2003, Retrieved 29 December.
- Le Corbusier (2012), *W stronę architektury*, Fundacja Centrum Architektury, Warszawa
- Meades J. (2014), *The incredible hulks: Jonathan Meades' A-Z of brutalism*, “The Guardian”, 13 February.
- Tobolczyk M. (2017), *Architektura współczesna; geneza i charakterystyka wiodących nurtów*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Tzonis A. (1995), *Architecture in North America since 1960*, Thames and Hudson, London.
- http://www.wired.com/images_blogs/thisdayintech/2009/10/le_corbusier_6a.jpg [dostęp: 15.09.2017].
- <https://es.wikipedia.org> 2015-09-29 18.33.06 CC BY-SA 4.0 [dostęp: 15.09.2017].

[http://4.bp.blogspot.com/-_d7kWN7QB5s/VN6JzAh94QI/AAAAAABuQo/XKhNC-C8HpzM/s1600/RCR+Arquitectes+.+museo+soulages+.+rodés+\(3\).jpg](http://4.bp.blogspot.com/-_d7kWN7QB5s/VN6JzAh94QI/AAAAAABuQo/XKhNC-C8HpzM/s1600/RCR+Arquitectes+.+museo+soulages+.+rodés+(3).jpg) [dostęp: 15.09.2017].

Brutalism in Architecture; the Continuity of Tradition

Summary

The brutalist movement in architecture, thriving in Europe in the years 1950–1960 following the period of World War II, introduced a new style in architecture expressing in monumental cubical forms the strength and plasticity allowed by innovative technologies, reinforced concrete, steel and glass. The character of architecture represented by the last two winners of the Pritzker Award – Chilean architect Alejandro Aravena (Pritzker 2016), and RCR Office (Rafael Aranda, Carme Pigem, and Ramon Vilalta) from Spain (Pritzker 2017) – seems to confirm that the ideas initiated by brutalist architects in the middle of the twentieth century (Le Corbusier, Alison and Peter Smithson, Louis Kahn, Paul Rudolph and Marcel Breuer) are currently being rediscovered. Considering the incomparable political-economic and technological context the modern and mid-20th century creators worked in, the current fascination with brutalism is remarkable.

The aim of the article is to explain this phenomenon and to present the continuity of the brutalist tradition under different social, political and technological circumstances. The research method is an analysis of the selected architecture examples based on the literature, architectural documentation available, but above all on the author's own experience of visiting some of the presented sites. The carried out case studies and research have an educational and practical value, acting as a source of knowledge and inspiration for architectural creativity.

Key words: architecture, brutalism, pure form, strong cubical form.

Artykuł nadesłany do redakcji we wrześniu 2017 roku.

© All rights reserved

Afiliacja:

dr hab. inż. arch. Marta Tobolczyk

Akademia Finansów i Biznesu Vistula

Europejski Wydział Sztuk

ul. Stokłosa 3

02-787 Warszawa

e-mail: m.tobolczyk@vistula.edu.pl